

Egyetemünk ünneplő polgárai!

141 évvel ezelőtt, 1848 március 15-e borús reggelén néhány fiatal ember szavára a pesti orvostanhallgatók, aztán a mérnökjelöltek, utánuk pedig a bölcsészek és a jogászok ott hagyták padjaikat s megindultak az utcán Petőfi Sándor és Vasvári Pál nyomában. Ők alkották a magját annak a lavinának, amely órák alatt elsöpörte a jobbágyvilágot, amelynek pusztán a szele hallatára a törvényhozók polgári törvényeket adtak a polgárosodás útján éppen csak megindult országnak, s amelynek eget-földet rázó mennydörgése titokzatos módon azóta is visszhangzik mindazok utódainak szívében, akikben az a nap emberi és nemzeti öntudatot ébresztett. A napra, március idusára emlékezve, 1848 egyetemi polgáraitra gondolunk, akikből a szabadságharc katonái, tisztjei, mártírjai és emigránsai lettek. Példájuk előtt tisztelgünk, ma amikor előttünk újra egy nemzetnek sorsa áll, amikor - másfél évszázad multán - újra a reformkor kínzó dilemmáival találkozunk és nincs több előnyünk a gondolkodásban a reformkor töprendő polgáraihoz képest, mint az, hogy kevesebb az illúziónk, mert több - másfél évszázaddal több - a történelmi tapasztalatunk.

A XX. század konszolidációi nem kedveztek március 15-ének. Sokáig a vak megszokás, a süket hivatal koszorúit dobták rá évről-évre Petőfi emlékére. Aztán - még tanulókoromban - a tanulóifjúság ünnepévé fokoztatott le, amit kevéssé enyhített, hogy később forradalmi ifjúsági nappá lépett elő. A 70-es évek eleje óta ennek az egyetemnek a hallgatói évről-évre külön is megpróbálták szívet melegítő, lelket építő eseménnyé tenni március 15-ét. Most újra törvény szerint is nemzeti ünnep ez a nap, az egész ország ünnepe. Generációk először élik át ilyen minőségében. Tisztelt hallgatóim, tisztelt kollégáim! Szeressük és óvjuk ezt az ünnepet! Mitől kell óvni egy ünnepet? Nem a rendetlenségre gondolok, ami egy nap alatt elmúlik, hanem tartósabb veszélyekre. A lelkesítő nagygyűlés, amely önfeledt majálisba torkollik, az évek során átalakulhatott díszemelvény előtti illendő elvonulássá, amelyet obligát sörözés követ, s ez a változás talán nem is csak annak a következménye, hogy a résztvevők átlagéletkora jócskán emelkedett. A nevezetes tör-

ténelmi évfordulóról való megemlékezés olykor jóelőre, napokkal korábban történik, hogy az ünnepet, mint kötelező penzumot letudva magán a jeles napon már nyugodtan művelhessük kertjeinket. A harmadik veszély elemi iskolás koromban éppen március 15-ét érte. A Magyar Történelmi Emlékbizottság felhívására a tiszántúli városkában, ahol gyerekeveimet éltem, az összes iskolai kórusok együtt akarták előadni Kodály Berzsenyi ódájára írt kórusművét 1942 március 15-én. Már több közös próbát tartottunk a főtéren, amikor hirtelen változott a hatalom. A kormányzó Kállai Miklóst nevezte ki miniszterelnökké, bízva annak - ahogy akkor mondták - angolszász kapcsolataiban. És Kállai bizonyítani akarván a külföld felé, hogy ura a belső helyzetnek, gyorsan felszámolta a Magyar Történelmi Emlékbizottságot. A nagy énekkari fellépést pár nappal március 15-e előtt lefűjték. Nem utoljára történt ekkor, hogy az ünnepet háttérbe szorította a hatalom pillanatnyi vélt érdeke. Ahhoz, hogy március 15-ét megóvjuk, mindnyájunknak tudnunk kell - és törvényhozóinkban is tudatosítanunk kell - hogy igazán, csak önmagunkban bízhatunk, csak az összefogás segíthet rajtunk, s aligha van magyar szimbólum, amely körül jobban felsorakozhatnánk, mint március idusának népi haladást és nemzeti függetlenséget egyaránt jelképező zászlaja.

A mai napon természetes, szép kötelességünk koszorút tenni Petőfi lábához, hiszen ő volt a nagy nap szervezője, a forradalom mozgató szelleme. Szegediek vagyunk, koszorúnkat elhelyezzük a szőregi csata emlékoszlopánál is, azoknak a hősöknek a tiszteletére, akik nyolc nappal Világos előtt, egy reménytelen ütközetben városunk határában életüket adták a védelmezett népjogért. Harmadik koszorúnk Eötvös Józsefet illeti, a Falu jegyzője és más híres regények íróját, a forradalmi, majd 19 év múltán a kiegyezési kormány vallás és közoktatásügyi miniszterét, Eötvös Loránd atyját, a nagy gondolkodót és törvény^{alkotó}hozót. Legalább három okunk van rá, hogy fejünket ma Eötvös József előtt is meghajtsuk. Arisztokrata létére szellemi előkészítője volt ő március 15-e forradalmának a földesúri rend bűneit belülről leleplező irodalmi alkotással, aki vértelennek akarta ezt a forradalmat, s ezért küzdött

másik nagy művével, a Magyarország 1514-ben című történelmi regénnyel. A reformkor nagy munkása szépíróként, közéleti, publicisztikai tevékenységénél is többet tett a haladásért, s hogy a pozsonyi diétán a birtokos osztály előjogairól lemondott, ahhoz csak a végső lökést adta a Rákos mezején gyülekező kaszás parasztok vészhiře; előbb évekig Viola jobbágy sorsa, Mészáros Lőrinc gondolatai formálták a nemzeti közvéleményt. A kiegyezés utáni években Eötvös miniszterként hosszú időre megfelelő iskolarendszert alakított ki, amely 60 évvel később Klebelsberg kezei között még fejlődni tudott; de ennél is fontosabb talán számunkra az 1848. évi XIX. törvénycikk a magyar egyetemről, melynek megalkotásában résztvett és végrehajtását megkezdte. Ez a törvénycikk kimondta az oktatás és tanulás szabadságának ama elvét "hogy egyrészt a tanuló arra nézve: mely tant és melyik tanártól kívánja hallgatni, szabad választást tehessen; más részből, hogy a rendes tanárokon kívül más jeles egyének is oktathassanak." Harmadrészt, korunk számára is tanulságos nagy elméleti műve, "A XIX. század uralkodó eszméinek hatása az álladalomra", melyben a szabadság, az egyenlőség és a nemzeti gondolat lehetséges egyensúlyát vizsgálja, s mivel ez az egyensúly országunkban azóta sem valósult meg, gondolataihoz ma is vissza kell térnünk.

A 141 évvel ezelőtti pesti nap erőszak nélkül fordított nagyot a történelem kerekén. "Szerencsétlen az az ország, amelynek hősökre van szüksége" - mondta egy XX. századi bölcs. Március 15-éhez még nem kelltek hősök: becsületes gondolkodók készítették elő, bátor ifjak váltották valóra. Ám 1848 szeptemberében felocsúdott az elnyomás és rátámadt a fiatal, forradalmi országra. Hősökre volt szükség és seregek támadtak. A pesti jogászok, bölcsészek, mérnök- és orvoshallgatók ott harcoltak Tápióbicskénél, Isaszegnél, Nagysallónál, Buda megvételnél. Petőfi és Vasvári 1849 nyarán az erdélyi hegyek között lett vértanúvá, vált legendává. Sorsuk a szabadságharc tragikus bukásának is jelképe: Petőfit a magyar függetlenség ellen küldött orosz katonák dzsidája döfte át, Vasvárival az erőszakos pacifikálásnak ellenálló román felkelők fejszéje végzett. S a történelem ótestamentomi kegyetlenséggel, harmad

és negyedíziglen megbüntette a tragédia szereplőit: a magyart háromnegyed évszázad óta sujtja, a románt az utolsó évtizedben; de napjainkban még az ^{amely az} (önmagából) sarjadt kígyók ellen Laokoonként küzd ^{or} orosz nép is saját sorsán keresztül ^{immdr} ^{keménytelen} ^{mi} ~~tanulja meg~~ Marx Károly keserű igazságát: nem lehet szabad az a nép, amely más népeket elnyom.

Tisztelt egybegyűltek! 1848 márciusában Petőfi így kezdte nevezetes versét: "Kemény szél fúj, lángra kap a szikra ..."
Kerek száz évvel később, a centenáriumon - amely mind a mai napig az utolsó ^(igazán) pirosbetűs március 15-e volt - fényes szellők lengtek, s az én nemzedékem hittel fogadkozott, hogy másnapra megforgatja a világot. Újabb negyedszázad telt el, s Illyés Gyula rezignált reménykedéssel állapította meg, hogy történelmi szélárnyékban vagyunk. Mit mondhatnánk ma? Bizonyos, hogy a szélcsendnek vége, s hisszük, friss szél, jó szél fodrozza a hullámokat. Az ország hajóját helyettünk vontatni nem fogja sem tegnapi, sem mai jóbarát. Fogjunk hát mi össze, s fel a vitorlákat. "Előttünk egy nemzetnek sorsa áll."